

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 46

pp 687-696

Article ID

63803

Arrival

30 July 2022

Published

25 October 2022

DOI NUMBER<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.63803>**How to Cite This Article**

Kiliç, R. & Mammadov, T. (2022). "Türkiye'nin Rusya ve Ukrayna ile Ticari İlişkileri (Pandemi, Savaş ve Son Gelişmeler)", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:46; pp: 687-696

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Türkiye'nin Rusya ve Ukrayna ile Ticari İlişkileri (Pandemi, Savaş ve Son Gelişmeler)**Turkey's Commercial Relations with Russia And Ukraine (Pandemi, War and Recent Developments)**Ramazan Kiliç¹ Taleh Mammadov² ¹ Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Kütahya, Türkiye² Doktora Öğrencisi., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, LEE İktisat, Kütahya, Türkiye**ÖZET**

Türkiye Rusya ve Ukrayna ile daima ticari, ekonomik, siyasi ilişkiler içerisinde yer almıştır. Ticari ilişkiler de her geçen gün daha da yükselmektedir. Soğuk savaş döneminden sonraki zamanlarda Türkiye ve Rusya'nın ticari ilişkileri daha da yükselmektedir. 2015 yılında yaşanan uçak krizinden dolayı iki ülke arasındaki gerilim zamanı Rusya'nın Türkiye'ye uyguladığı ambargolardan dolayı Rusya'ya yapılan ihracatta ciddi azalmalar meydana gelmiştir ve 3,6 milyar dolar olan ihracat %51,7 azalarak 1.733 milyar dolara gerilemiştir. Özellikle Türkiye'nin enerjiye olan talebinin büyük payını Rusya'dan karşılamasından dolayı iki ülke arasındaki ticari açık artmaktadır. 2019 yılında 23 milyar dolar olan ithalata karşılık, ihracat 4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Rusya'dan en fazla ithal ettiği ürünlerin başında enerji, demir, çelik ve hububat yer almaktadır. Aynı şekilde 2021 yılında Rusya Türkiye arasındaki ticari açık 23 milyar dolara ulaşmıştır. Ukrayna ile ticari ilişkilerimizde, en fazla ithal edilen ürünlerin başında demir ve çelik, hububat ilk sıralarda yer almaktadır. 2021 yılında Türkiye ve Ukrayna arasındaki ticari açık 1,6 milyar dolara ulaşmıştır.

Covid- 19 pandemisi döneminde 2020 yılında Rusya ve Ukrayna ile ithalat ve ihracatta yaşanan aksaklıkların ardından 2021 yılında toparlanmalar yaşanmıştır. Aynı şekilde 2022 yılı şubat ayında yaşanan Rusya, Ukrayna savaşının; petrol, doğalgaz ve buğday ithalatından ciddi şekilde bu iki ülkeye bağlı olan Türkiye'yi nasıl etkileyeceği ilerleyen zamanda daha net gözükecektir.

Anahtar kelime: Covid-19, Dış Ticaret Açığı, Rusya ve Ukrayna Savaşı 2022, İthalat, İhracat**ABSTRACT**

Turkey has always been in commercial, economic and political relations with Russia and Ukraine and its commercial relations are increasing day by day. In the times after the cold war period, the commercial relations of Turkey and Russia are increasing even more. Due to the jet crisis in 2015, during the tension between the two countries, there was a serious decrease in exports to Russia due to the embargoes imposed by Russia on Turkey, and exports to Russia, which was 3.6 billion dollars, decreased by 51.7% to 1.733 billion dollars. The trade deficit between the two countries is increasing, especially since Turkey meets the majority of its energy demand from Russia. In 2019, exports amounted to 4 billion dollars, compared to 23 billion dollars of imports. Energy, iron, steel and grain are among the products that Turkey imports the most from Russia. Likewise, in 2021, the trade deficit between Russia and Turkey reached 23 billion dollars. In our commercial relations with Ukraine, iron and steel and cereals are among the most imported products. In 2021, the trade deficit between Turkey and Ukraine reached 1.6 billion dollars.

During the COVID- 19 pandemic period, after the disruptions in imports and exports with Russia and Ukraine in 2020, recovery was experienced in 2021. Likewise, the war between Russia and Ukraine in February 2022; How it will affect Turkey, which is heavily dependent on these two countries from oil, natural gas and wheat imports, will be seen more clearly in the future.

Keywords: COVID-19, Deficiency of External Trade, Russia and Ukraine War 2022, Import, Export**1. GİRİŞ**

Türkiye'nin Rusya, Ukrayna ile köklü tarihli, uzun dönemli ilişkileri vardır ve bu ilişkiler her geçen yıl daha da artmaktadır. Özellikle Rusya ve Türkiye arasında enerji anlamında geniş ticari ilişkiler mevcuttur. Günümüzde Türkiye enerji talebinin ciddi bir miktarını Rusya'dan karşılanmaktadır.

Rusya ile ticari ilişkiler 2015 yılında Rus savaş uçağının Türkiye tarafından vurulmasının ardından gerilemiştir. 2014 yılında Türkiye'nin Rusya'ya ihracatına bakarsan 6,1 milyar dolar iken, 2015 yılında uçak krizi nedeni ile Rusya'nın uyguladığı ambargolar nedeni ile bu rakam 3,5 milyara ve 2016 yılında 1,7 milyar dolara kadar gerilemiştir (Winrow, 2017). 2017 yılında iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi ile ihracatta artış yaşanmıştır. Türkiye her yıl Rusya ile ticari ilişkisinde açık vermektedir. Açık vermenin başlıca nedeni enerji ithalatıdır. 2019 yılında Rusya'dan yapılan ithalat rakamlarına bakıldığında 23,1 milyar dolar iken, ihracatımız 4,1 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Ticari açık, 19 milyar dolar iken, 2020 yılında Covid-19 pandemisinin, petrol talebinin azalması ve petrol fiyatlarındaki düşüş nedeni ile 13,3 milyar dolara kadar gerilemiştir. 2021 yılında normalleşmenin ardından ticari açık 23,2 milyar dolara yükselmiştir (TÜİK, 2022).

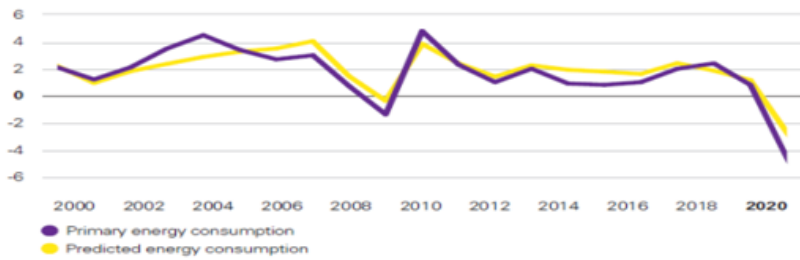
Ukrayna ve Türkiye arasındaki ilişkiye bakıldığında ithalatta 2011 yılından 2016 yılına kadar yaşanan azalma trendi, 2017 yılından günümüze kadar yükseliş göstermiştir. Türkiye Ukrayna ile olan ticari ilişkisinde her yıl açık vermektedir. Ukrayna'dan ithal edilen ürünlerin başında demir ve çelik, hububat ürünleri gelmektedir.

Türkiye, buğday ihtiyacının %74 kısmını Rusya ve Ukrayna'dan temin etmektedir. 2019 yılında ticaret açık 5,7 milyar dolar iken bu rakam 2021 yılında 16,2 milyar dolara yükselmiştir (TÜİK, 2021).

Türkiye'nin her iki ülke ile çok ciddi ilişkileri bulunmaktadır. Özellikle 2022 yılı Şubat ayından yaşanan Rusya, Ukrayna savaşı nedeni ile artan petrol, doğalgaz, buğday ve diğer ürünler Türkiye'nin ithalat rakamlarının artmasına ve ticari açık vermesine neden olmaktadır. TÜİK'in açıkladığı Ocak-Mart verilerine bakıldığında Rusya'dan yapılan ithalat değerinin ciddi şekilde yüksek olduğu gözükmemektedir. Covid-19 pandemisi etkisi, savaşın devam etmesi, ne zaman sonuçlanmasının bilinmemesi belirsizlik yaratmaktadır (TÜİK, 2022).

2. KÜRESEL ENERJİ TALEBİ, BUĞDAY, DOĞALGAZ VE PETROL FİYATLARI

2020 yılı yaşanan ve halen de gündemde ilk yerini alan Covid-19 pandemisi dünyayı ekonomik, sağlık her yönden negatif etkilemektedir. Pandemiden kaynaklı yaşanan ekonomik sorunlar, kapanmalar dünya enerji talebini %4,5 ve enerji kullanımından kaynaklı küresel karbon emisyonlarının %6,3 düştüğü tahmin edilmektedir. Birincil enerji tüketiminde 2020'de yılında yaşanan %4,5 düşüş 1945 yılından günümüze yaşanan en büyük düşüş olmuştur (BP Statistical Review of World Energy Report 2021).

Grafik1: Küresel enerji talebi. Gerçek ve tahmin edilen (yıllık değişim%)

Kaynak: (Statistical Review of World Energy Report, 2021)

Enerji tüketiminin yaşadığı azalmalara neden kömür ve doğal gazdaki düşüşler değil petroldeki düşüşler etkili olmuştur. Ancak petrol, doğalgaz ve kömür talebindeki düşüşlere rağmen rüzgâr, güneş ve hidroelektrik enerjilerine talep artmıştır. Ülkeler bazında bakarsak, enerji tüketiminde yaşanan en önemli düşüş ABD, Hindistan ve Rusya'da görülmüştür (BP Statistical Review of World Energy Report 2021).

Grafik2: Küresel petrol talebinde büyüme (yıllık değişim%)

Kaynak: (Statistical Review of World Energy Report, 2021)

Petrol fiyatlarına baktığımızda 2019 yılında ortalama fiyat 56,99 dolar, 2020 yılında bu rakam 39,68 dolara kadar gerilemiştir ve bu fiyat 2004'ten bu yana en düşük seviyede idi. Petrol tüketimi 2020 yılında %9,3 rekor bir azalma ile 2011 yılından günümüze en düşük seviyeye gerilemiştir (Macrotrends, 2022). Petrole olan talebin en çok düştüğü ülkeler ABD, AB ve Hindistan. Çin ise petrol tüketiminin arttığı neredeyse tek ülke olmuştur. Küresel petrol üretimi günde 6,6 milyon varil küçülürken, OPEC düşüşün üçte ikisini oluşturdu. Libya (-920.000 v/g) ve Suudi Arabistan (-790.000 v/g) en büyük OPEC düşüşlerini yaşarken, Rusya (-1,0 milyon v/g) ve ABD (-600.000 v/g) OPEC dışı indirimlere öncülük etti. Rafineri kullanımı rekor bir azalma ile %8 düşerek 1985 yılından bu yana en düşük seviye olan %74,1'e gerilemiştir (Statistical Review of World Energy Report, 2021).

Grafik3: Ham petrol fiyatı

Kaynak: (Macrotrends, 2022)

Ham petrol fiyatlarına bakıldığında 2019 yılında 61,14 dolar olan petrol fiyatının COVID 19 pandemisi etkisi ile 11.26 dolara kadar gerilemiş ve son 22 yılın en düşük seviyesine gelmiştir (Macrotrends, 2022). 2021 yılında 75,21 dolar olan ham petrol fiyatı son jeopolitik gerginliklerden dolayı ciddi oranda artmıştır (Bloomberg HT, 2022).

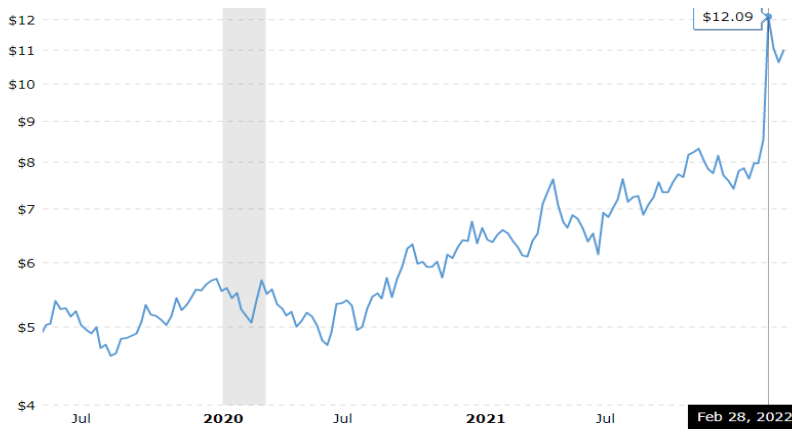
Grafik 3' e bakıldığında zaten pandemi nedeni ile artan petrol fiyatı Rusya ve Ukrayna geriliminden sonra ciddi oranda artış trendi kazanmıştır. Petrol fiyatları 2008 yılı petrol krizi fiyatlarına doğru yükselmektedir. 2008 yılında 145,31 doları gören ham petrol 2022 yılı martın 8'de son 13 yılın en yüksek fiyatı olan 123,70 dolara kadar yükselmiştir. Bu günlerde petrol fiyatı 110 dolar üzerinde seyretmektedir.

Grafik4: Doğal gaz fiyatı

Kaynak: (Macrotrends, 2022)

Aynı tablo doğal gaz için de geçerlidir. Grafik 4'e baktığımızda 2021 yılı mart ayından 2,70 dolar olan doğalgaz fiyatı yükselerek 2022 yılı martında 4,77 dolar seviyesine gelmiştir. Enerji piyasası düzenleme kurumunun yayımladığı 2022 yılı Ocak verilerine bakıldığında Türkiye en fazla doğal gaz ithalatını Rusya'dan yapmıştır. Yapılan ithalat toplam ithalatın %39,06 oluştururken, geçen yıl ocak ayına kıyasla %-2,11 bir azalma yaşamıştır (EPDK, 2022).

Avrupa'nın tahıl ambarı olarak da bilinen Ukrayna'ya 24.02.2022 tarihinde dünyanın en büyük buğday ihracatçısı olan Rusya'nın saldırması zaten pandemi ve iklim krizi nedeni ile artan gıda fiyatları, savaş nedeni ile daha da yükselmiştir (Sözcü Gazetesi, 2022).

Grafik5: Buğday fiyatı

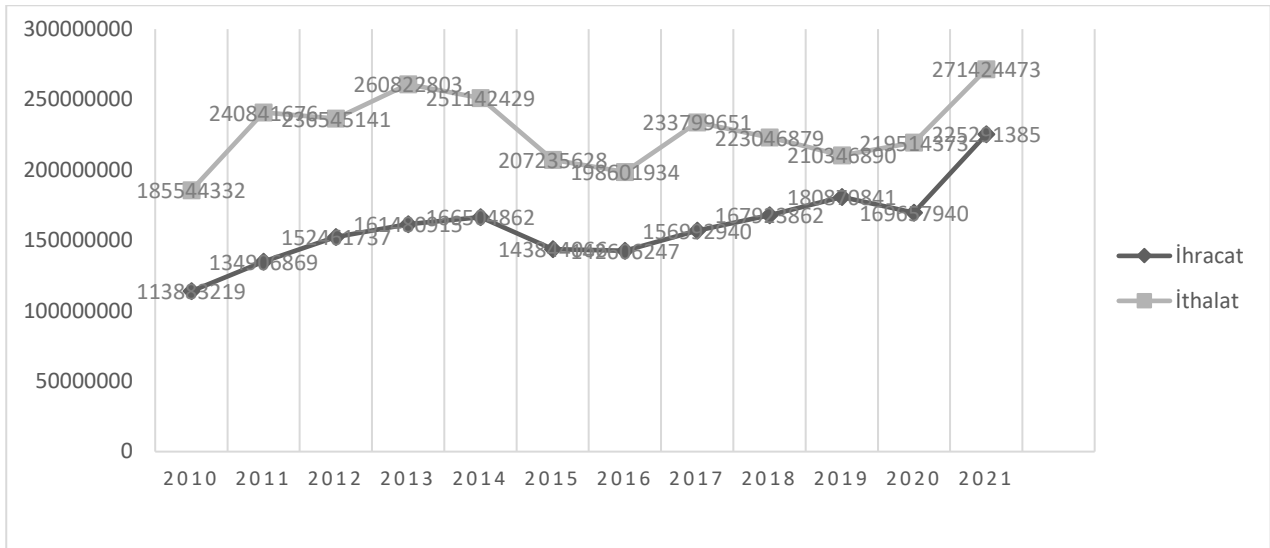
Kaynak: (Macrotrends, 2022)

Buğday fiyatı 2017 yılından günümüze kadar yükseliş trendi kazanmıştır ve 2019 yılında 5.5875 dolar olan buğday fiyatı Covid- 19 pandemisinden dolayı yaşanan kapanmalar, ticarete yaşanan aksaklıklardan dolayı, 2020 yılında 2019 yılına nazaran 14.63% artarak 6.405 dolara yükselmiştir. 2021 yılında 7.7075 dolar olan buğday fiyatı 2022 yılı özellikle Rusya ve Ukrayna arasında gerginliğin artması ve savaşla sonuçlanması sebebi ile buğday fiyatında ciddi oranda artış yaşanmıştır. Grafik 5'e bakıldığında buğday fiyatı savaşın başlama tarihi olan 24.02.2022 tarihinden günümüze kadar hızlı bir artış trendi sağlamıştır. En son 2008 yılında 12.8250 dolara yükselen buğdaya fiyatı 07.03.2022 tarihinde son 62 yılın en yüksek fiyatı olan 12.940 dolara kadar yükselmiştir (Macrotrends, 2022).

Dünya geneline bakıldığında, dünyanın buğday ihtiyacının %20 Rusya, %10 Ukrayna karşılamaktadır. Türkiye Rusya'dan yapılan buğday ithalatında Irak ve Almanya'dan sonra gelerek üçüncü sırada yerini almıştır. 2021 yılında Türkiye'nin toplam buğday ithalatı 8,1 milyon ton olmuştur. Yapılan ithalatın %90 Rusya ve Ukrayna'dan gerçekleştirilmiştir (Rusya%78, Ukrayna%12), (TÜİK, 2022).

3. TÜRKİYE'NİN TOPLAM İTHALAT VE İHRACATI

2019 yılı son aylarında patlak veren pandemi tüm dünya ülkelerinin genel ticaret sistemine ciddi oranda sorunlar yaratmıştır. Grafik 6'da 2020 yılı ithalat ve ihracat rakamlarına bakıldığında, ihracat bir önce yılın aynı dönemine kıyasla %6,3 azalarak 169 milyar dolara, ithalat miktarı %4,3 artarak 219 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında en fazla ithalat yapılan ülke 23,2 milyar dolarla Çin olmuştur. Çin 2020 yılında yapılan toplam ithalatın %11,1 oluşturmaktadır. Çin'den sonra 21,7 milyar dolarla Almanya, 17,8 milyar dolarla Rusya, 11,5 milyar dolarla ABD ve 9,1 milyar dolar ile İtalya takip etmiştir. Verilmiş ülkeler Türkiye'nin 2020 yılında yaptığı toplam ithalatın %38'ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2022).

Grafik6: Türkiye toplam ithalat ve ihracat rakamları 2010-2021 yılları ABD doları

Kaynak: (Trade Map, 2022)

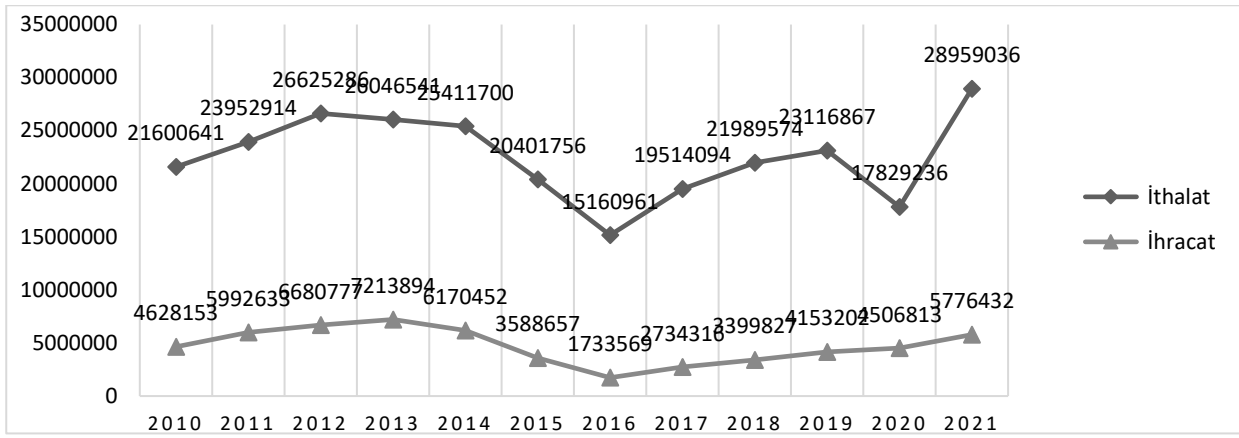
Aynı yıl zarfında ihracat oranlarına bakarsak, en çok ihracatın yapıldığı ülkeler listesinde ilk sırada 15,9 milyar dolar ile Almanya yer almaktadır. Almanya'dan sonra 11,2 milyar dolarla Birleşik krallık, 10,1 milyar dolarla ABD, 9,1 milyar dolarla Irak ve sırası 8,7 milyar dolarla İtalya takip etmektedir. Verilmiş ülkeler toplam ihracatın %32,2 oluşturmaktadır. TÜİK'in açıkladığı 2020 yılında Türkiye'nin dış ticaret açığı %69,1 artarak 49 milyar 915 milyon dolara yükselmiştir (TÜİK, 2021).

2021 yılı rakamlarına bakıldığında ithalat %23,6 artarak 271 milyar dolara, ihracat bir önce yıla nazaran %32,8 artarak 225 milyar dolara yükseldi. 2021 yılında Türkiye'nin 32,2 milyar dolarla en fazla ithalat yaptığı ülke Çin olmuştur. Çini takiben 28,9 milyar dolarla Rusya ve sırayla Almanya, ABD ve İtalya yer almıştır. Verilmiş beş ülke Türkiye'nin yaptığı toplam ithalatın %39,7'ni oluşturmaktadır. 2021 yılında da geçen yıldaki gibi en fazla ihracat yapılan ülke 19 milyar321 milyon dolar ile Almanya olmuştur. Almanya'yı takip eden ülkeler 14,7 milyar dolarla ABD, 13,7 Milyar dolarla Birleşik krallık, 11,4 milyar dolarla İtalya ve 11,1 milyar dolarla Irak yer almıştır. Verilmiş beş ülke Türkiye'nin yaptığı toplam ihracatın %31,2'ni oluşturmaktadır. 2021 yılında dış ticaret açığı geçen yıla nazaran %7,5 azalarak 46 milyar 133 milyon dolara kadar geriledi. (TÜİK, 2022).

TÜİK açıkladığı 2022 yılı ocak- mart ayı verilerine bakıldığında Rusya'dan yapılan ithalat ocak ayı 4,6 milyar dolar, şubat ayında 3,8 milyar dolar, mart ayında 4,2 milyar dolar olurken. Ocak-Mart dönemine bakıldığında en fazla ithalat yapılan ülke listesinde ilk sırayı Rusya aldı. Rusya'dan ocak- mart dönemi yapılan toplam ithalat 12,7 milyar dolara ulaşmıştır. Ocak-Mart döneminde dış ticaret açığına bakıldığında %138,5 yükselerek 11,7 milyar dolardan, 26,4 milyar dolara yükselmiştir (tuik.gov.tr, 2022).

Ocak 2022 tarihinde ithal edilen yakıtların birim değer endeksi geçen yılı ocak ayına kıyasla %217, ham madde (yakıt hariç) %35,5 artmıştır. Aynı şekilde yakıtlarda miktar endeksinde geçen yılı ocak ayına nazaran %6,1, ham maddelerde (yakıt hariç) %12,4 bir artış kaydedilmiştir (TÜİK, 2022).

Grafik7'de Türkiye'nin Rusya ile son 12 yıllık ithalat ve ihracat rakamlarına yer verilmektedir. 2012 yılından başlayarak zaten azalma eğiliminde olan ithalat, özellikle 2015 yılında yaşanan uçak krizi sonrası 2016 yılında son 12 yılın en düşük seviyesine gelmiştir.

Grafik 7: Türkiye'nin Rusya ile toplam ithalat ve ihracat rakamları 2010-2021 (Bin \$)

Kaynak: (Trade Map, 2022)

2015 yılında 20,4 milyar dolar olan ithalat %25,7 azalarak 2016 yılında 15,2 milyara, aynı şekilde 3,6 milyar dolar olan ihracat %51,7 azalarak 1.733 milyar dolara gerilemiştir. 2015 yılında yaşanan uçak krizinden dolayı Rusya'nın Türkiye'ye uyguladığı yasakların etkisi 2016 yılında sert bir şekilde gözükmemektedir, ancak 2017 yılında Türkiye'ye uygulanan yasakların kısmi şekilde kalkması ile ithalat 19,5 milyar dolara, ihracat 2,7 milyar dolara yükselmiştir. 2019 yılına kadar ithalatla yaşanan artış trendi 2020 yılı başlarında yaşanan küresel Covid-19 pandemisi nedeni ile 23.116 milyardan 17.829 milyara kadar gerilemiştir. İthalat rakamlarından farklı olarak ihracat 4.153 milyardan 4.506 milyara yükselmiştir.

2021 yılı rakamlarına bakıldığında özellikle petrol fiyatlarında 2020 yılına nazaran yaşanan %55 artış ve doğalgazdaki %61 artış, Türkiye'nin enerjiye ödediği faturanın da kabarmasına neden olmuştur. Türkiye'nin enerjiye ödediği fatura 2021 yılında geçen yıla nazaran %75,3 artarak 28,925 milyardan 50,692 milyar dolara yükselmesine neden olmuştur. Söyleye biliriz ki Türkiye yılda ortalama 60 milyar metreküp doğal gaz tüketiminin neredeyse %99,6 ithalatla karşılamaktadır ve 2021 yılında Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacının %45 Rusya'dan karşılanmıştır. Bu nedenle 2021 yılında Rusya'dan yapılan toplam ithalat 28,9 milyar dolara, yapılan toplam ihracat 5,7 milyar dolara yükselmiştir (BBC News, 2022).

TÜİK ve Ticaret Bakanlığının açıkladığı verilere bakıldığında 2022 yılı ocak-mart döneminde Rusya ve Ukrayna savaşı zamanı artan petrol, doğalgaz fiyatları Türkiye'nin enerjiye ödediği faturanın geçen yıl aynı dönemine kıyasla %188,3 bir artış yaşandığı gözükmemektedir (Ticaret Bakanlığı, 2022), (TÜİK, 2022).

Tablo 1: Türkiye'nin Rusya'ya ihraç ettiği ilk 10 ürün (Bin dolar)

Ürün tablosu	Türkiye'nin Rusya'ya ihracatı		
	2019	2020	2021
Tüm ürünlerin değeri	4153202	4506813	5776432
Yenilebilir meyve ve kuruyemişler; narenciye veya kavun kabuğu	656264	880772	917731
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; parçaları	525773	618508	836603
Demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki araçlar ve bunların parça ve aksesuarları	402708	350065	488001
Elektrikli makine ve teçhizat ve bunların aksam ve parçaları; ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon	187600	200289	253734
Plastikler ve bunlardan mamul eşya	187244	186378	251019
Gemiler, tekneler ve yüzen yapılar	10089	136915	220165
Balıklar ve kabuklular, yumuşakçalar ve diğer suda yaşayan omurgasızlar	88599	131961	217156
Demir veya çelikten eşyalar	131246	146044	197325
Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar ve bunların parçalanma ürünleri; hazır yemeklik yağlar, hayvan	39936	93265	151993
Yenilebilir sebzeler ve bazı kökler ve yumrular	132725	123896	148589

Kaynak: (Trade Map, 2021)

Tablo 1' de Türkiye'nin Rusya'ya ihraç ettiği ilk 10 ürünün listesi yer almaktadır. Aynı şekilde tablo 2' de bakarsak arada çok büyük fark olduğunu ve Rusya'nın ihracatta lider konumda olduğunu görürüz. Tablo 1' e bakıldığında Rusya'ya en fazla ihraç ettiğimiz ürünlerin başında yenilebilir meyve ve kuruyemişler, makine ve mekanik cihazlar, demiryolu ve tramvay vagonları yapılan ihracatın başında gelmektedir. 2020 yılı Covid-19 pandemisinin de etkisen bakmayarak ihracatta artış gözükmemektedir.

Türkiye' den Rusya'ya yapılan ihracatı ürün grubuna göre sınıflandırılırsa, Rusya'nın payının çok küçük olduğunu göstermektedir. Örneğin, 2019 yılında Türkiye'nin "motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler,

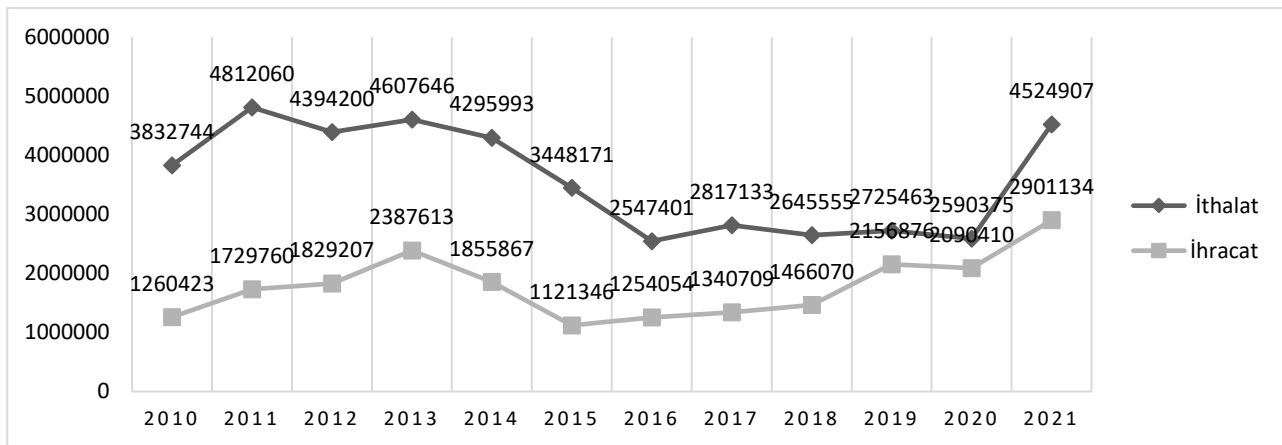
motosikletler ve diğer kara taşıtları ile bunların aksam, donanım ve aksesuarlarının” yapılmış toplam ihracat değeri 27 milyar dolar olurken, Rusya’nın payı sadece 350 milyon dolar olmuştur (Aydın, 2021, s. 156-157).

Tablo 2: Türkiye’nin Rusya’dan ithal ettiği ilk 10 ürün (Bin dolar)

Ürün tablosu	Türkiye’nin Rusya’dan İthalatı (Ürünler)		
	2019	2020	2021
Tüm ürünlerin değeri	23116867	17829236	28959036
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler; bitümlü maddeler, maden	14580341	8308482	14292503
Demir ve çelik	3182932	2670199	5236810
Hububat	1658442	1711858	2475746
Alüminyum ve bunlardan mamul eşya	1105638	1055582	1282635
Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar ve bunların parçalanma ürünleri; hazır yemeklik yağlar, hayvan	329493	538964	1063780
Bakır ve bunlardan mamul eşya	281237	537561	928980
Plastikler ve bunlardan mamul eşya	79035	241367	562436
Gıda endüstrisinden kaynaklanan kalıntılar ve atıklar; hazır hayvan yemi	308694	352365	443733
İnorganik kimyasallar; değerli metallerin, nadir toprak metallerinin organik veya inorganik bileşikler,	247131	269597	392732
Tabii veya kültür inciler, kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, kaplama metaller	49080	437748	320304

Kaynak: (Trade Map, 2022)

Tablo 2’ e bakıldığında Türkiye’nin Rusya’dan ithal ettiği ürün grupları içerisinde büyük yeri tutan mineral yakıtlar, demir çelik, hububat, alüminyum 1 milyar doların üzerinde yer alan ürün gruplarıdır. Yapılan ithalatın büyük kısmı enerji ürünleri almıştır. Enerjide ciddi miktarda dışa bağımlı olan Türkiye her yıl Rusya’yla ticari açık vermektedir. 2019 yılında 14,5 milyar dolar olan enerji ithalatı 2020 yılında Covid-19 pandemisinin etkisi ile ve petrol fiyatlarındaki düşüşten dolayı 8,3 milyar dolara gerilemiştir. 2021 yılın pandeminin yarattığı sorunların ortadan kalkması ve petrol fiyatlarının geçen yıla nazaran %55 artarak ortalama 68 dolara yükselmesi yapılan ithalat rakamlarının ciddi şekilde artarak 14,2 milyar dolara geldiği gözükmemektedir. Aynı şekilde demir çelik ve hububat ürünlerinin de ithalatının da arttığı görülmektedir.

Grafik 8: Türkiye’nin Ukrayna ile toplam ihracat ve ithalat rakamları (Bin \$)

Kaynak: (Trade Map, 2022)

Türkiye ile Ukrayna arasında 1992 yılında imzalanan ve 1994 yılında yürürlüğe giren Ticaret ve Ekonomik İş birliği Anlaşması, iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesine önemli katkı sağlıyor. Ayrıca Karayolu Taşımacılığı Anlaşması, Turizm İş birliği Anlaşması ve Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması ile iki ülke arasında imzalanan Yatırım Teşvik ve Karşılıklı Koruma Anlaşmaları ticarete büyük katkılar sağlamıştır (T.C. Resmi Gazete , 1994).

Grafik 8’ de Türkiye’nin Ukrayna ile toplam ithalat ve ihracat rakamlarına yer verilmektedir. Grafikten görüldüğü gibi 2013 yılından 2,4 milyar dolar olan ihracat 2015 yılında 1,1 milyar dolara kadar gerilemiştir. Aynı şekilde 2013 yılında 4,6 milyar dolar olan ithalat 2016 yılında 2,5 milyar dolara kadar gerilemiştir. 2019 yılına kadar dalgalı seyreden ithalat rakamları, 2020 yılında patlak veren pandemiden dolayı 2,6 milyar dolara kadar gerilemiştir. 2020 yılında Covid-19 karşı aşının bulunması ve yaygınlaşması sayesinde küresel ticarete yaşanan aksaklıkların kademeli şekilde ortadan kalkması ile 2020 yılında 2 milyar dolar olan ihracat 2021 yılında 2,9 milyar dolara, ithalat 4,5 milyar dolara yükselmiştir.

Tablo 3: Türkiye'nin Ukrayna'ya ihracatı ilk 10 ürün (Bin dolar)

Ürün tablosu	Türkiye'nin Ukrayna'ya ihracatı		
	Value in 2019	Value in 2020	Value in 2021
Tüm ürünlerin değeri	2156876	2090410	2901134
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler; bitümlü maddeler, maden	254631	228596	349021
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; parçaları	185676	249122	341566
Demir ve çelik	157724	123096	241618
Demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki araçlar ve bunların parça ve aksesuarları	144468	155215	178560
Plastikler ve bunlardan mamul eşya	102598	100923	160393
Yenilebilir meyve ve kuruyemişler; narenciye veya kavun kabuğu	125101	146064	158209
Uçak, uzay aracı ve bunların parçaları	78714	108	117027
Örme veya tığ işi giyim eşyası ve giyim aksesuarları	83137	79306	109007
Demir veya çelikten eşyalar	112326	74626	105653
Elektrikli makine ve teçhizat ve bunların aksam ve parçaları; ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon	159636	118056	102052

Kaynak: (Trade Map, 2022)

Tablo 3'e bakıldığında en fazla ihraç edilen ürünlerin başında mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunlardan elde edilen ürünler ilk sırada yer almaktadır ve sırayla makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler ve demir çelik ürünleri gelmektedir. İhraç edilen ürünlerin değerine bakıldığında 2020 yılında azalmalar yaşandığını göre biliriz pandemiden kaynaklı. Ancak 2021 yılında ihraç edilen ilk 3 üründe artışlar yaşandığı gözükmektedir.

Tablo 4: Türkiye'nin Ukrayna'dan ithal ettiği ilk 10 ürün (Bin dolar)

Ürün tablosu	Türkiye'nin Ukrayna'dan ithalatı		
	2019	2020	2021
Tüm ürünlerin değeri	2725463	2590375	4524907
Demir ve çelik	815196	1079135	2198084
Hububat	660739	383150	942224
Cevherler, cüruf ve kül	77969	91563	278675
Gıda endüstrisinden kaynaklanan kalıntılar ve atıklar; hazır hayvan yemi	267391	225495	230185
Yağlı tohumlar ve yağlı meyveler; çeşitli tahıllar, tohumlar ve meyveler; endüstriyel veya tıbbi	475486	310217	227211
Plastikler ve bunlardan mamul eşya	18460	41405	113214
Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar ve bunların parçalanma ürünleri; hazır yemeklik yağlar, hayvan	18274	72739	74474
İnorganik kimyasallar; değerli metallerin, nadir toprak metallerinin organik veya inorganik bileşikler,	22080	33483	65604
Ahşap ve ahşap eşyalar; odun kömürü	68907	70826	58014
Demir veya çelikten eşyalar	34282	23983	55841

Kaynak: (Trade Map, 2022)

Türkiye Ukrayna'da 89 kalem ithal ediyor. Tablo 4'e bakıldığında Covid-19 pandemisinin de etkisi ile 2019 yılı nazaran azalan ithalat 2021 yılında ciddi şekilde yükselmiştir. Özellikle demir, çelik ve hububat ürünlerinin ithalatı ciddi şekilde arttığını söyleye biliriz. 2021 yılında Türkiye ve Ukrayna arasındaki ticari açık 1.623.773 dolara ulaşmıştır.

2022 yılında Ukrayna ve Rusya arasındaki savaş zamanı Rusya, 2023 yılına kadar ülke dışına yapılan hammadde ve ürün ihracatını yasak getirmiş ve aynı şekilde bir diğer ihracat yasağı Ukrayna'dan gelmiştir. Turizm, gıda ve enerji sektörleri dahil birçok kalemde Türkiye hem Rusya hem de Ukrayna ile ciddi ilişki içindedir (Yeniçağ Gazetesi, 2022). TÜİK'in ocak ayı verilerinde ithalatta ilk sırayı alan Rusya'dan 99 kalem ithal ediyor, Ukrayna'dan ise 89 kalem ithal ediyor. Özellikle savaş zamanı petrol, doğalgaz ve buğday fiyatlarındaki artış enerji ihtiyacının %96 dışarıdan karşılayan Türkiye'yi ciddi şekilde etkilemektedir. Türkiye buğday ithalatının %78 kısmını Ukrayna ve Rusya'dan karşılamaktadır (TÜİK, 2022).

Tablo 5: Rusya ve Ukrayna'dan gelen turist sayı

Yıl	Rusya	Ukrayna
2019	7.017.657	1.547.996
2020	2.128.758	997.652
2021	4.694.422	2.600.8

Kaynak: (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022)

Türkiye Ukrayna ve özellikle Rusya ili turizm sektöründe ciddi ilişkilere sahiptir. 2019 yılında Rusya'dan gelen turist sayısı 7.017.657 kişi olmuştur ve bu sayı Türkiye'ye 2019 yılında gelen toplam turistler içerisindeki payı %15,57 olmuştur. 2020 yılında yaşanan koronavirüs pandemisi nedeniyle gelen Rus turist sayısında ciddi

azalma olmasına bakmayarak, Türkiye'ye gelen toplam turist içerisindeki payı geçen yıla nazaran artarak %16,72, 2021 yılında bu oran %19 yükselmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığının açıkladığı 2022 yılı ocak- mart dönemi verilerine bakıldığında ülkemize gelen Rus turist sayısı 360.764 olmuştur ve bu rakam geçen yılın aynı dönemine göre azaldığı gözükmemektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2022). Azalmanın diğer nedeni Rusya ve Ukrayna savaşı zamanı Rusya'ya uygulanan yaptırımlardan dolayı Rusya Cumhurbaşkanı'nın 2 Mart 2022 tarihinde imzaladığı kararlar (döviz mevduat sahiplerinin maksimum para çekme limitini 10 bin dolarla sınırlandırılması) da etkili olduğu söylenebilir (President of Russia, 2022). Aynı tabloda Ukrayna'ya bakıldığında 2018 yılından bu yana Ukrayna grivnasının TL karşısında %45 değer kazanması gelen turist sayısında etkili olmaktadır. 2019 yılına bakıldığında Türkiye'ye gelen Ukraynalı turist sayı 1.547.996 iken bu rakam pandeminin de etkisi ile 2020 yılında 997.652, 2021 yılında 2.600.8'e yükselmiştir.

4. SONUÇ

Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkiler tarihi kökenlere ve uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, iş birliği için yeni fırsatlar ve beklentiler ortaya çıkmıştır. 1990'larda ekonomik iş birliğinin hızla gelişmesinin ardından, 2000'li yılların başında iki ülkenin siyasi liderleri arasındaki yakın diyalogla ikili ilişkiler yeni bir döneme girmesine neden olmuştur. Rusya ile ticari ilişkilere bakıldığında özellikle enerji sektöründe ciddi şekilde Rusya'ya bağlı olduğu gözükmemektedir, bu nedenle Türkiye Rusya ile ticari ilişkilerinde her zaman ticari açık vermektedir. Türkiye tükettiği enerjinin %99,6 dışarıdan karşılamaktadır. EPDK verilerine göre Türkiye ortalama 60 milyar metreküp doğalgaz tüketiyor ve bu talebin %45 ve petrol talebinin %17 Rusya'dan karşılamaktadır. Genel olarak söyleye biliriz ki Rusya'dan ithal edilen doğalgazda yaşanan aksamlar Türkiye'nin sanayi sektörünü negatif etkileyeceği söylenebilir.

Türkiye ve Ukrayna ilişkileri 1992 yılından günümüze yapılmış olan birçok ikili anlaşmalar ile daha da gelişmektedir. Ukrayna'nın ürün ihracında 2020 yılında ilk sırada Çin olurken Türkiye bu sırada Rusya'dan sonra dördüncü olmuştur. Türkiye'nin coğrafi konumu, bölgesel hakimiyeti ve aynı şekilde Ukrayna'nın coğrafi konumu, zengin hammadde kaynakları iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin her geçen gün daha da artmasına getirmektedir. Özellikle Covid- 19 pandemisi zamanı yaşanan ticari aksaklıklar 2020 yılında geçen yıla nazaran yapılan ithalat ve ihracat miktarında hafif azalmalara neden olmuştur. Ancak 2021 yılı perilerine bakıldığında pandemi öncesi dönemden daha yüksek olduğunu söyleye biliriz. 2021 yılında Türkiye'nin Ukrayna'dan yaptığı ithalat rakamlarına bakıldığında 4,5 milyar dolar, ihracat 2,9 milyar dolar gerçekleşmiştir. Ticari açık 1,6 milyar dolar gerçekleşmiştir ve bu rakam 2015 yılından günümüze Ukrayna ve Türkiye arasında gerçekleşen en yüksek rakamdır. Türkiye'nin Ukrayna'dan gerçekleştirdiği ithalatta demir çelik ve hububat önemli paya sahiptir. Özellikle 2020 yılında ortalama kapanış fiyatı 5,4 dolar olan buğday fiyatının, 2021 yılında 7,04 dolara yükselmesi ithalat rakamlarının artmasına neden olmaktadır. Türkiye buğday ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya ve Ukrayna'dan temin etmektedir. Bu nedenle savaşın seyri önem kazanmaktadır

KAYNAKÇA

1. Aydın, Y. (2021). Rusya Federasyonu ve Türkiye Arasında Dış Ticaretin Yapısı ve Gelişimi. *RUSAD 6 dergisi*, 154-176, <https://doi.org/10.48068/rusad.1025492>
2. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu Ocak Raporu (EPDK), 2022, <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-104/petrolaylik-sektor-raporu>
3. Gareth Winrow, "Turkey and Russia: The Importance of Energy Ties", Insight Turkey, (19), sayı.1 s.23
4. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2022. (5.2.2022) tarihinde <https://www.ktb.gov.tr/TR-96695/istatistikler.html>
5. President of Russia 2022 (1.3.2022) tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/keywords/128/events>
6. Statistical Review of World Energy report (2021). <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-full-report.pdf>
7. Macrotrends, (27.3. 2022) tarihinde <https://www.macrotrends.net/2534/wheat-prices-historical-chart-data>
8. Ticaret Bakanlığı. (2022). (5.1.2022) tarihinde <https://ticaret.gov.tr/istatistikler/bakanlik-istatistikleri/dis-ticaret-istatistikleri/mart-ayi-dis-ticaret-istatistik-tablolari>
9. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (26.3.2022) tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Aralik-2020-37412>
10. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (28.2.2022) tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Ocak-2022-45536>

11. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (23.03.2022) tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Endeksleri-Ocak-2022-45525>
12. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (28.3.2022) tarihinde [tuik.gov.tr: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Aralik-2021-45535](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Aralik-2021-45535)
13. Trade Map, (5.1.2022) tarihinde https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c792%7c%7c792%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1
14. T.C. Resmî Gazete (1994) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060515-1.htm>
15. Bloomberg HT (28.3. 2022) tarihinde [www.bloomberght.com: https://www.bloomberght.com/petrol-fiyatlarindaki-artisin-nedeni-jeopolitik-gerginlikler-2298834](https://www.bloomberght.com/petrol-fiyatlarindaki-artisin-nedeni-jeopolitik-gerginlikler-2298834)
16. Bloomberg HT (22.3. 2022) tarihinde [www.bloomberght.com: https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2098902-abd-dunyanin-en-buyuk-petrol-ureticisi-olacak](https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2098902-abd-dunyanin-en-buyuk-petrol-ureticisi-olacak)
17. BBC News, Rusya Türkiye'ye doğal gaz arzını kısar mı, başka ülkeler alternatif olabilir mi?
18. (5.1.2022) tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60615611>
19. BBC News, Dünya Rus petrolüne ne kadar bağımlı? (27.3.2022) tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60674748>
20. Sözcü Gazetesi, Rusya Ukrayna savaşı nedeni ne, nasıl başladı? Rusya Ukrayna savaşı son durum (27.3. 2022) tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2022/dunya/rusya-ukrayna-savasi-nedeni-ne-nasil-basladi-rusya-ukrayna-savasi-son-durum-6997706/>
21. Yeniçağ Gazetesi, Rusya ve Ukrayna'nın ihracat yasağından Türkiye nasıl etkilenecek? (5.2.2022) tarihinde <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/rusya-ve-ukraynadan-pes-pese-ihracat-yasaklari-geldi-iste-turkiyenin-rusya-ve-ukraynadan-ithal-ettigi-urunler-518597h.htm>